

Czesław Jaworski

Szkolenie aplikantów adwokackich w zakresie wymowy sądowej

Palestra 19/3(207), 94-98

1975

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

katów przed sądami, krytyka tych wystąpień, obiektywna ocena znaczenia adwokackich przemówień sądowych dla sędziów zawodowych i ławników, omówienie wpływu przemówień na orzeczenia sądów, wskazanie podstawowych błędów taktycznych, merytorycznych i prawnych, popełnianych w praktyce przez adwokatów, oraz błędów z zakresu techniki oratorskiej.

Tego rodzaju wykłady stanowiłyby *novum* i powinny być przeznaczone przede wszystkim dla adwokatów.

Zgodnie z ostatnimi trzema тезami (8, 9, 10) Ośrodek Badawczy Adwokatury powinien gromadzić teksty wyróżniających się przemówień sądowych adwokatów, zarówno utrwalonych w stenogramach jak i na taśmach magnetofonowych, oraz ogłaszać szczególnie wartościowe przemówienia na łamach „Palestry” lub w odrębnych wydawnictwach.

adw. O. Missuna

E. Szkolenie aplikantów adwokackich w zakresie wymowy sądowej

I. Stan aktualny

1. Szkolenie aplikantów adwokackich organizowane przez poszczególne rady adwokackie opiera się na ramowych założeniach uchwalonych przez Naczelną Radę Adwokacką i zawartych w Regulaminie aplikacji adwokackiej oraz kształcenia i egzaminu aplikantów adwokackich z dnia 14.XI.1965 r. oraz w instrukcji w sprawie szkolenia aplikantów adwokackich i egzaminu adwokackiego z dnia 28.VII.1966 r.
2. Wśród obowiązkowych przedmiotów wykładowych nie uwzględniono zajęć z zakresu wymowy sądowej jako samodzielnego procesu szkoleniowego. Zwrócono jedynie uwagę na celowość omówienia metody przygotowania przemówienia sądowego (Instrukcja — dział „Metodyka pracy zawodowej” i in.) oraz podkreślono, że w programie zajęć należy uwzględnić metodykę prowadzenia spraw, a m.in. opracowanie przemówienia sądowego (Regulamin § 27).
3. Analiza obowiązujących przepisów prowadzi do następujących wniosków:
  - a) w procesie szkolenia aplikantów adwokackich przykładano minimalne znaczenie do przemówień adwokata (aplikanta) przed sądem,
  - b) nie opracowano żadnego szczegółowego programu dotyczącego metody przygotowania i wygłoszenia przemówienia sądowego,
  - c) nie widziano głębszych związków pomiędzy zagadnieniem poprawnego przemówienia sądowego adwokata a jego przygotowaniem zawodowym, wiedzą ogólną oraz właściwą postawą etyczną.
4. Praktyka życia codziennego w pełni potwierdziła sformułowane wyżej wnioski. Uchwalane przez rady adwokackie programy szkoleniowe w zasadzie nie uwzględniały tej problematyki w sensie kompleksowym, a jedynie sporadycznie, w minimalnym wymiarze godzin ograniczono się do bardzo ogólnych uwag związanych z przemówieniem sądowym.
5. Dotychczasowy stan prawny i wykształconą praktykę należy uznać za wyjątkowo niezadowolającą i dlatego wymagającą natychmiastowej interwencji ze strony powołanych władz adwokatury.

II. Propozycja zmian

1. Postulując dokonanie istotnych zmian w procesie szkolenia aplikantów adwokackich, należy określić:
  - a) zakres nowego przedmiotu wykładowego, nazwanego roboczo „wymową sądową”,
  - b) program tego przedmiotu,
  - c) metody szkoleniowe oraz dobór wykładowców,
  - d) stosunek nowego przedmiotu do innych zajęć prowadzonych z procedury karnej i cywilnej oraz zasad wykonywania zawodu.
2. Powołując się na tekst referatu adw. O. Missuny „Założenia programowe i organizacyjne prac badawczych nad wymową sądową”, proponuję następujące określenie zakresu i programu przedmiotu pt. „Wymowa sądowa”:

do II pkt 1 lit. a)

Przedmiot pt. „Wymowa sądowa” powinien obejmować następujące podstawowe grupy tematyczne:

- zajęcia na temat osobowości mówcy,
- zajęcia z zakresu metodyki przygotowania przemówienia sądowego,
- zajęcia na temat treści przemówień wygłaszanych przez adwokatów (aplikantów) przed sądem,
- zajęcia na temat formy przemówienia sądowego,

do II pkt 2 lit. b)

Podstawowym zadaniem programu powinno być z jednej strony zachowanie i kultywowanie piękna naszego ojczystego języka, a z drugiej — podniesienie na wyższy poziom skuteczności argumentacji zawartej w przemówieniach adwokackich. Program należy dostosować do ogólnego programu szkoleniowego z rozbiciem na poszczególne lata aplikacji adwokackiej. Przy realizacji 3-letniego cyklu aplikacji, w pierwszym roku powinny się odbywać zajęcia na temat osobowości mówcy i metodyki przygotowania przemówienia sądowego, w drugim roku — zajęcia z zakresu treści przemówień adwokata przed sądem, a w trzecim roku — zajęcia na temat formy przemówienia sądowego.

Szczegółowy program szkolenia aplikantów obejmowałby następujące podstawowe grupy zagadnień:

Zajęcia na temat osobowości mówcy:

- a) dokładna analiza indywidualnych predyspozycji psychicznych mówcy w zakresie typu pamięci, skłonności do tzw. próżni myślowych w toku przemówienia, tremy i jej objawów, skłonności do zacinania się, jąkania i innych wad utrudniających wygłoszenie płynnego przemówienia,
- b) propozycja ćwiczeń kształcących pamięć, zapobiegających tremie oraz eliminujących wady wymowy,
- c) próba prawidłowego ustawienia głosu (barwa, natężenie, przystosowanie do warunków, w jakich wygłaszane jest przemówienie).

Zajęcia z zakresu metodyki przygotowania i wygłoszenia przemówienia przed sądem:

- a) analiza typów i rodzajów przemówień w sprawach karnych i cywilnych, przemówienia podstawowe (wygłaszane na zakończenie przewodu sądowego) oraz incy-

dentalne, odmienność przemówień przed sądem I instancji i przed sądem II instancji ze szczególnym uwzględnieniem przemówień wygłaszanych przed Sądem Najwyższym, przemówienia w wielkich procesach zbiorowych, uzasadnienie wniosków dowodowych (w szczególności dotyczących dowodu z opinii biegłych), uzasadnienie wniosku zgłoszonego w trybie art. 344 k.p.k., przygotowanie alternatywnych przemówień w zależności od stanowiska zajętego przez oskarżycieli, współobrońców, sąd (art. 345, 346 k.p.k.),

b) konstrukcja przemówienia:

- wstęp, wywód merytoryczny (ustalenia faktyczne), wywód prawny, konkluzja, zakończenie,
- metodyka przygotowania przemówienia (przemówienie pisane, konspekt), „przepowiadanie” przemówienia, przemówienie improwizowane, granice dopuszczalnej improwizacji,
- sposób sporządzenia wyciągów notatek z akt sprawy oraz wykorzystanie ich w czasie przemówienia,

c) wygłoszenie przemówienia w sprawie karnej i sprawie cywilnej z uwzględnieniem odmienności przemówienia w I i II instancji, dyskusja nad przemówieniem oraz ocena przemówienia.

Zajęcia na temat treści przemówień adwokackich:

- a) problemy taktyczne wymowy sądowej ze szczególnym uwzględnieniem zasad ustrojowych, społecznych, moralnych, obowiązujących w naszym państwie,
- b) rola ogólnowychowawcza przemówień sądowych,
- c) zastosowanie w przemówieniu niezbędnych wiadomości z zakresu psychiatrii, psychologii (sprawdzenie efektów psychologicznych), socjologii, medycyny, ekonomii itp.,
- d) wykorzystanie dowodu z opinii biegłych oraz polemika z opiniami niekorzystnymi,
- e) zasada logicznego rozumowania jako fundamentalna podstawa każdego poprawnego przemówienia, próba polemiki z tezami oskarżenia,
- f) zagadnienie wolności słowa w przemówieniach wygłaszanych przez adwokatów,
- g) problemy etyczne powstałe na tle prowadzonej sprawy. Na przykład: jak ma się zachować adwokat w sytuacji, gdy oskarżony nie przyznaje się do winy wbrew oczywistym dowodom i domaga się od swego obrońcy, by uzasadniał wniosek o jego uniewinnienie? Jak się ma zachować adwokat w stosunku do współoskarżonych, co do których istnieje zasadnicza sprzeczność interesów? Jaki powinien być stosunek adwokata do sądu, oskarżycieli, współobrońców oraz adwokatów występujących w charakterze świadków?
- h) kultura przemówienia przed sądem,
- i) zagadnienia taktyczne w zakresie oceny materiału dowodowego oraz końcowych wniosków formułowanych przez oskarżycieli i współobrońców.

Zajęcia na temat formy przemówienia sądowego:

- a) długość przemówienia, natężenie głosu, szybkość mówienia, gestykulacja, zachowanie się na ławie obrończej, pytania retoryczne,
- b) zastosowanie zasad prawidłowej wymowy pod względem fonetycznym, budowy zdań itp.
- c) walka z najczęściej spotykanymi błędami językowymi, żargonem zawodowym oraz z nadużywaniem języka hermetycznego,
- d) dopuszczalność i konieczność stosowania prawniczej terminologii łacińskiej,
- e) wykorzystanie literatury pięknej, anegdoty w przemówieniu sądowym.

do II pkt 1 lit. c)

1. Zajęcia na temat osobowości mówcy i formy przemówienia sądowego powinny być prowadzone przez wybitnych polonistów, znawców sztuki mówienia oraz przez aktorów. Te zajęcia będą niewątpliwie wymagały stosowania odpowiednich środków technicznych, np. magnetofonów, co mogłoby pozwolić na natychmiastowe zauważenie i eliminowanie błędów i wad wymowy. Pozostałe zajęcia powinni prowadzić wybitni mówcy: adwokaci, prokuratorzy i sędziowie.
2. Podstawowymi formami szkolenia będą wykłady i ćwiczenia praktyczne. Szczególnie w pierwszej fazie szkolenia poważna rola przypadnie ćwiczeniom praktycznym z zadaniem nauczenia prawidłowej dykcji, artykulacji i akcentowania. Tam wszędzie, gdzie będzie istniała możliwość, zajęcia powinny być prowadzone systemem seminaryjnym z aktywnym uczestnictwem aplikantów. Taka forma szkolenia nakłada na wykładowców szczególnie obowiązek wcześniejszego zapoznania aplikantów z programem omawianego zagadnienia oraz niezbędną literaturą.
3. Doskonalenie się w zakresie retoryki wymaga publicznej konfrontacji i w związku z powyższym postulowałbym, aby zakończenie określonego tematu powiązane było z obowiązkiem wygłoszenia przemówienia przez uczestniczących w zajęciach aplikantów oraz z dyskusją przeprowadzoną na temat wygłoszonych przemówień.

do II pkt 1 lit. d)

1. Zajęcia na temat treści przemówień wygłaszanych przez adwokatów powinny być ściśle zsynchronizowane z odpowiednimi zajęciami z procedury karnej i cywilnej oraz z zasadami wykonywania zawodu.
Można przyjąć, że zajęcia na temat treści przemówień adwokackich powinny stanowić jednocześnie zakończenie danego tematu i zarazem praktyczne sprawdzenie opanowania omawianego zagadnienia. Na przykład po zapoznaniu się z przepisami normującymi postępowanie przed sądem I instancji powinny się odbyć zajęcia z zakresu metodyki przygotowania przemówienia, a następnie powinno nastąpić wygłoszenie takiego przemówienia.
2. Częste sygnały ze strony sądów, zainteresowanych i postronnych osób, dotyczące przekroczenia granic wolności słowa w przemówieniach adwokackich, muszą stanowić dostateczny powód do podjęcia tej problematyki w ramach szkolenia aplikantów adwokackich. Należy zatem postulować, aby zagadnienia wymowy sądowej były ściśle łączone z zasadami wykonywania zawodu adwokackiego, określonymi w ustawie o ustroju adwokatury i w Zbiorze zasad etyki adwokackiej i godności zawodu.

III. Zagadnienia organizacyjne

1. Proponowany program szkolenia wymaga nowelizacji przepisów dotyczących szkolenia aplikantów oraz nakłada nowe obowiązki na rady adwokackie. Przykładowo: do wymienionych w § 12 Regulaminu obowiązków aplikanta należy dodać obowiązek opracowywania i wygłaszania przemówień sądowych.
Patron zobowiązany byłby do udzielenia pomocy i instruktażu przy opracowywaniu przemówienia przez aplikanta, do wysłuchania kilku z tych przemówień

oraz dokonania ich oceny. Wszyscy aplikanci powinni być zobowiązani do uczestnictwa w konkursach na najlepsze przemówienie sądowe, organizowanych przez rady adwokackie — pod rygorem niedopuszczenia do egzaminu adwokackiego (odpowiednik kolokwium). Na wykładowców zajęć dotyczących osobowości mówcy i formy przemówień rady adwokackie powinny powoływać wybitnych polonistów, znawców sztuki mówienia i aktorów (§ 23 Regulaminu).

Wymienione w instrukcji przedmioty wykładowe powinny być uzupełnione przedmiotem pt. „Wymowa sądowa”. Ten nowy przedmiot posiadałby własny, indywidualny program, w ramach ogólnego programu godzinowego.

W związku z koniecznością powołania wykładowców nieadwokatów należy przyjmując nowe stawki wynagrodzenia, albowiem przy obecnych stawkach nie będzie możliwości powoływania wybitnych specjalistów, reprezentujących wysoki poziom. Rady adwokackie powinny być zobowiązane do zakupu odpowiedniej ilości magnetofonów oraz do przygotowania odpowiednich lokali na prowadzenie ćwiczeń praktycznych.

2. Dla uzyskania materiału informacyjnego należałoby zainspirować rady adwokackie do przeprowadzenia wstępnego szkolenia aplikantów w zakresie wymowy sądowej na podstawie proponowanego programu.
3. W pełni popieram propozycję adw. O. Missuny na temat organizowania konkursów krasomówczych dla aplikantów adwokackich — z następującymi uzupełnieniami:
  - a) każdy aplikant miałby obowiązek uczestniczenia w konkursie organizowanym przez radę adwokacką pod rygorem niedopuszczenia do egzaminu adwokackiego,
  - b) należy opracować jednolity regulamin konkursu dla wszystkich izb adwokackich,
  - c) zwycięzca konkursu z ostatniego roku aplikacji miałby prawo wyboru siedziby na terenie danej izby, jeśli uzyskał również ogólny wynik dobry z egzaminu adwokackiego,
  - d) jednym z organizatorów konkursu powinna być redakcja „Palestry”, na łamach której byłyby publikowane wyniki konkursu.
4. Dla ujednoczenia form szkoleniowych powinny być organizowane przez NRA ogólnopolskie sympozja poświęcone zagadnieniom wymowy sądowej z udziałem prowadzących zajęcia w poszczególnych izbach adwokackich.
5. Wypowiadam się za zdecentralizowaną formą szkolenia, tj. za prowadzeniem zajęć przez wybitnych specjalistów zamieszkałych na terenie poszczególnych izb adwokackich.

adw. Czesław Jaworski

F. W kwestii starań o podniesienie umiejętności i sztuki wymowy w adwokaturze (prolegomena programowe)

I. Charakter opracowania

Z treści dalszych uwag powinno wynikać uzasadnienie tego, dlaczego opracowania niniejszego nie nazwano „programem”, lecz wstępem do programu. Uwagi te